

ТМ	Г. XXIV	Бр. 3-4	Стр. 351 - 354	Ниш	јул - децембар	2000.
----	---------	---------	----------------	-----	----------------	-------

Промотивна реч
Примљено: 13.11.2000.

Војислав Становчић

РОМИ – СОЦИОЛОШКИ УВИД*

Сигурно да је овде било много више оних који могу о Ромима компетентно нешто да говоре, а поготово да их има у другим културним центрима Србије. Иако сам позван из других разлога, радо сам прихватио да нешто кажем и о овој публикацији, коју је уредио проф. др Драгољуб Б. Ђорђевић и која представља почетак једне серије. Надам се да ће та серија заиста да се настави, да се неће стати на првом броју, јер већ он - прилозима и оријентацијом - сведочи о веома озбиљној замисли оних који су се прихватили да приреде публикацију, тако да то просто улива човеку неко поуздање, радује како се квалитетни прилози ту појављују. Нешто ћу рећи о неким од њих.

Имам представу, можда и грешим, да су те ромолошке студије код нас, у целини, запостављене или недовољно развијене упркос томе што имамо веома врских ромолога, као што су колегинице А. Митровић, Р. Петровић и други. Јер, у целини гледано, шира јавност нема потпунију представу о томе ко су и шта су Роми, под каквим условима живе, какве тешкоће у свом животу, и у прошлости и данас, доживљавају и имају итд. Ви знате да је САНУ организовала неколико разговора, опет, уз присуство и учешће неких од овде присутних. Према томе, очигледно је да се иде у правцу да се о Ромима више зна и то из поузданих извора, од непристрасних аутора и мени се чини да ће вероватно за неко догледно време ситуација у погледу наших могућности да сазнамо нешто о животу Рома бити боља него што је то до сада био случај.

Александра Митровић је дала један изузетно добар, врло кратак преглед неких основних питања која нам се увек намећу када говоримо о Ромима, а то су, почевши од њихове етногенезе, па до путева њихове миграције, од Индије до Европе, па све до Балкана, под каквим су условима долазили, којим су се правцима кретали, шта су веровали. То су претпоставке, али у великој мери тачне, да су они на том свом путу од Индије до Европе, научили неке важне ствари којима су чак утицали кад су дошли на Балкан, нарочито у Србију, на неке привредне, занатске активности, јер су стекли нека

* Реч на промоцији зборника: *Роми – Социолошки увид* / Драгољуб Б. Ђорђевић (уредник), Комренички социолошки сусрети и Пеликан принт, Ниш 2000, стр. 170/, одржаној на Власини, 25. јула 2000, за време трајања Летње школе: Ромолошке студије: Роми – Предрасуде, заблуде и алтернативе. Излагање није ауторизовано.

знања која су овде била веома потребна, пружање неких услуга, вероватно и квалитетом, и значајем металских и других заната дали одређени допринос привредном развоју Србије и ширег региона. А у исто време, што бисмо данас рекли, оставили без посла неке друге занатлије који су већ у том региону живели, јер су дошли као јефттинија радна снага са бољим квалитетом услуга и тако даље. Затим су обрађени услови у којима они живе, што је једна од најтамнијих страна уопште њиховог друштвеног положаја. Као што знамо, у нашим регионима стамбено питање и питање запошљавања нису регулисани ни за оне категорије које нису толико обележене предрасудама и стереотипијама о њима.

Обухваћена је, затим, извесна врста обичаја код Рома, њихова култура и образовање. Роми су у бившој Југославији спадали у категорију становништва код којих је највећи проценат неписмених. Роми су били на врху те негативне лествице неписменог становништва. Исто тако, обрађени су и породични односи и неке од основних карактеристика ромских породица, почевши од нпр. врло раног склапања брака, у односу на остало становништво. Ја мислим да је ово један веома добар, сажет, поздан, са одговарајућом литературом и чињеницама поткрепљен, прилог и добро је да баш ова публикација почиње једним таквим текстом.

Затим следи прилог младог колеге, научног сарадника из Друштва за проучавање ромских насеља, Горана Башића, који је дао прилог о положају Рома у Централној и Источној Европи, и то један прилично исцрпан и интересантан приказ, почевши опет са њиховим доласком, а нарочито њиховог друштвеног положаја у овом региону. Након урушавања комунизма, ситуација се за Роме погоршава. У пређашњем су систему они имали какву-такову заштиту, било је доста строгих прописа против дискриминације, била су загарантована одређена права и финансирање неких облика културног живота (као што су гласила и образовање), што је све нестало након рушења Берлинског зида. Башић исто тако описује позицију Рома у свакој од поменутих земаља појединачно, почевши од заступљености у укупном становништву до других релевантних података. Велики је простор посвећен неким извесним међународно-правним актима, одлукама и декларацијама, које или већ представљају део међународног права или сугестије које долазе из развијених земаља. Посебно се у тим документима истичу Роми, тако да је аутор врло добро обрадио тај аспект како развијене земље, пре свега Европска унија и међународна заједница, покушавају да нешто учине у решавању проблема Рома.

Овај прилог о Балкану и Средњој Европи говори као о европској постојбини Рома, јер је ту њихова концентрација највећа. Они свуда живе у дијаспори, и то треба истаћи. Они не насељавају неку одређену територију било које од ових држава, мада су негде гушће насељени него другде, али већ из овог територијаног распореда произилазе неке предности, али и неки недостаци. Недостаци су што се теже могу организовати, што не могу имати некакву локалну самоуправу, могућност да учествују у власти на било ком нивоу, а предности су, рекао бих, у следећем. Све ове новонастале државе, а нарочито независне, плаше се од било каквих етничких мањина које насељавају неку одређену територију и радије примају оне мањине које су дисперзиране по читавој територији и не исказују претензије за отцепљењем и прикључењем дела територије некој другој држави. За положај Рома аутор

каже да се налазе између маргинализације и афирмације. У рецензирању неких ранијих радова Горана Башића, ја сам ставио примедбу на оптимистички став о убрзаном побољшању положаја Рома. Када се узме у обзир општа друштвена и економска ситуација и садашњи ниво положаја Рома, не верујем да нешто може брзо да буде повољно урађено за њих, мада бих то волео. Морамо бити реални, поготово кад видимо о каквој се ситуацији ради, односно кад прочитамо неки од наредних прилога.

Реч је о тексту професора Јована Живковића о судбини Рома са Косова. То је један посебан ударац не само тој групи Рома-избеглица. За мене лично је именовање категорија избеглице или расељена лица смешно, нарочито после једног скупа организованог у САНУ, на коме је проф. Божидар Јакшић овај проблем тако пластично приказао. Колега Живковић даје у свом тексту мноштво општих закључака, идеја и неких конкретних података о видовима страдања и егзодуса који је за све избегле са Косова, па и за Србе, Турке и остале страхан, а мислим да је за Роме најстрашнији. Најстрашнији је због тог не баш увек солидарног пријема од оних, чак Рома, код којих су дошли. Већ из новинских наслова, који су побројани у тексту ("Беба умрла од хладноће или од дима", "Шта ће Црној Гори Роми?"), види се да је на делу једна очигледна дискриминација и манипулација Ромима. Набрајају се затим и сви видови страдалаштва. То је једна огромна листа од осам група, која почиње најблажим облицима, као што су дискриминација и принуда, а завршава се најстрашним злочинима против њих, а то су убиства. Знам да је изузетно тежак захтев да се сви ови облици некако илустрирају конкретним подацима и даљим засебним студијама, али би се тиме указало на размере самог проблема.

Срђан Вукадиновић се бави положајем Рома у Црној Гори и то, пре свега, Рома староседелца, а не овим новопридошлим, о којима смо до сада говорили. То је исто тако један интересантан и добар прилог, који анализира њихово демографско кретање и демографске карактеристике, али је та група у процентима у Црној Гори далеко испод укупног броја Рома у Србији или Македонији. Оно што се зна и о другим мањинама, а дотакнуто је у до сада поменутих прилозима, нарочито Горана Башића, јесте велики раскорак у утврђивању броја Рома у било којој од ових земаља. Између званичних статистика и покушаја да се научно утврди њихов стваран број, који је вероватно негде у средини, до тврђења представника самих Рома и председника њихових националних удружења. Ја сам, рецимо, разговарао са човеком који је својевремено био председник Удружења Рома Бугарске и он је износио тврдњу да у Бугарској има два милиона Рома. Те податке не могу да оспоравам, ни да тврдим да их има у толиком броју, али с обзиром на укупно становништво Бугарске, толики број Рома би засигурно било могуће и голим оком евидентирати, да их је стварно толико. Према томе, он није толики, али је сигурно већи од броја који приказује званична бугарска статистика. Таква ситуација - диспропорција између званичних података и фактичког стања - у свим је овим земљама, и то не само са Ромима. Румуни су, тако, тврдили да је Мађара у њиховој земљи или 500.000 или 800.000, а онда сам лично присуствовао једном научном скупу у Румунској академији наука на којем је угледни статистички посленик из Румуније изнео податак о најмање 1.750.000 Мађара, а могуће и до 2.200.000. Статистички подаци добијени пописима становништва нису и неће дати прави одговор на то пи-

тање и то из више разлога. Рецимо, саме етничке групе се не желе у потпуности тачно декларисати приликом пописа, јер се плаше могућности да ће се истинито декларисање негативно одразити на њихово запослење или напредовање на друштвеној лествици. Ја не могу друкчије да објасним податак да је у попису становништва Југославије из 1981. године број Рома у односу на пређашње стање нагло опао. Било да је ту реч о изјашњавању као о припадницима других етничких група, нпр. Југословени, Муслимани или под ставком "остали" - тиме су Роми желели рећи да су ту на броју, али не и да се до краја изјасне, плашећи се евентуалних негативних последица.

Зато сматрам да сви наведени и презентирани подаци из овог зборника на један дужи рок морају довести до веће заинтересованости власти у било којој од ових држава и до бројнијих примера тзв. позитивне дискриминације. Тиме би се што пре надокнадило и поправило оно што је дуже времена запуштено. То се може постићи, рецимо, ако се при истим условима код нпр. запошљавања даје предност одређеној групи, мада то није популарно. Такав је приступ учињен према Црнцима у САД, али се показало да су са протоком времена постигнути чак контрапродуктивни резултати. Многе су мере позитивне дискриминације којима се може помоћи ромском становништву. У погледу, рецимо, финансијског помагања школовања и образовања, учења ромског језика и рада на његовој стандардизацији, већој интеграцији Рома као појединаца и као друштвене групе у ширу друштвену заједницу итд.